

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VII. V Ljubljani 1. novembra 1867. List 21.

B r a n j e.

Branje se razdeluje v tri poglavitne verste; te so:

- 1) ročno (mehanično) branje,
- 2) razumno, umoslovno (logično) branje,
- 3) lepo (deklamatorično) branje.

Ročno bere tisti, ki urno spoznava in pregleduje pisane in natisnjene čerke, da jih prav, čisto in razločno izrekuje in združuje v zloge in besede.

Razumno, sprevidno in umoslovno bere tisti, ki dobro razumi in občuti to, kar bere, in zavoljo tega tudi čerke, zloge, besede in stavke prav in primerno naglaša in povdarja, ter glas tako vbira in spreminja, kakor nanaša reč, o kateri bere.

Lepo ali posebej še lepogovorsko bere tisti, ki se prizadeva, da bi s svojo besedo ali z govorom tudi pri poslušavcih budil občutke, ki jih ima berilo v sebi. Tako lepo brati pa ni lahko, in je otrokom neprimerno in se tedaj še ne more vverstvovati v ljudsko šolo. Dovolj je, da se v ljudski šoli otroci vadijo in navadijo ročno in razumno brati.

V starih šolah in sim ter tje še dan danes se učenci učé le samo ročnega branja. Učitelj bere en stavek sam, potem beró učenci eden za drugim, in učitelj ne spregovori vmes druge besede, kakor n. pr.: „Ti naprej! stoj! napak! štokljež!“ i. t. d. In učenec za učencem bere v enomernem, prav prisiljenem žalostnem šolskem glasu. Po tem vodilu se navadijo učenci sicer urno, pa brezmiselno brati, tako, da po tem ne

vedo, kaj in o čem so brali. Tako bresmiselno branje pa je oče vsega slabega branja. Naj bolje je tedaj tako branje, kjer se učenec vadi ročno in ob enem tudi razumno brati.

Učenci se vadijo ročno brati, če

1) beró prav počasi, pa vendar ne tako, da bi zloge enakomerno zategovali in nekako peli.

2) Učitelj naj učence vadi, da vsako čerko, vsaki zlog in vsako besedo čisto in na tanko izgovarjajo. Zraven pa je zopet treba varovati, da se učenci ne navadijo nekega prisiljenega in preglasnega vpitja pri branji.

3) Slabejši učenci naj se vadijo posamne zloge in besede prav izgovarjati, preden beró ves berilni sostavek.

4) Vsak berilni sostavek naj učenci beró tako dolgo, da ga naj več vsi prav ročno beró.

5) Včasih je dobro, da učenci posamne stavke tudi enoglasno, t. j. v zboru beró. Pri takem vkupnem branji pa je treba, da učenci zloge in besede prav povdarjajo in pri ločnicah prenehujejo i. t. d.

Da se učenci vadijo razumno brati, naj učitelj

1) vselej popred sam lepo prebere to, kar potem učenci beró. Če učitelj lepo bere, beró tudi učenci dobro, ker pri vsem učenju je zgled prva pogoja, posebno pa pri branji. Kje bi se učenec navadil lepo brati, ko bi tega nikjer ne slišal? Če se učenec navadi razločno brati, tudi kmali razumi to, kar bere. Dokler kdo razločno ne bere, tako dolgo ne razumi sam, pa tudi poslušavci ne tega, kar bere, in tako branje je brez koristi.

2) Kedar učitelj berilni sostavek prebere, naj vpraša učence, kdo si li upa brati tako, kakor je ravno slišal. Naj pred naj beró boljši, potem pa tudi iz med slabših učencev taki, ki imajo dobro voljo, in ki hrepené po tem, da bi se kaj naučili. Zgled vleče.

3) Učitelj naj potem dalje sega v berilno vajo; razlaga naj naj pred posamne besede, pregovore, izraze i. t. d. in sicer pri začetku prav kratko, pa jedernato, potem pa tudi bolj na tanko tako dolgo, da se učencem vtisne v serce to, kar berejo. Berilo razlagati ni ravno tako lahko, kakor misli marsikteri učitelj. Kdor se za to popred skerbno ne pripravlja, gotovo pri vsi svoji učenosti in izurjenosti le prav malo opravi ali pa pri

tem še celó več škoduje, kakor koristi. Naj bolje je, da učitelj vsako berilno vajo popred pismeno izdela in si po pomočnih knjigah poišče vse boljše točke, o katerih po tem v šoli govori. Brez priprave se zaide lahko na predolga ali pa tudi na kriva pota, s katerih težko zopet pride na pravo pot. Šolski čas je drag; treba se je varovati, da se ne zapravlja z nepotrebnim in še celó s škodljivim razkladanjem.

4) Posebno je učitelju treba paziti, kedar učenci berejo pesmi, t. j. berilne sestavke v vezani besedi. Učenci se ne smejo navaditi, da bi zloge in posamne besede, naj si bo med versto ali na koncu verste, po ostri méri naglaševali, temuč berejo naj tako, kakor bi sicer brali v nevezani besedi.

5) Učenci naj se vadijo, da sčasoma tudi sami, t. j. brez učiteljevega napeljevanja berejo, da se navadijo samostalno brati.

P.

Nekteri opominki pri odgoji.

Odgojnik naj se ozira na vse otroške moči in nagibe, ter naj jih obdeluje in k dobremu napeljuje, da rastejo z otrokom, da so mu bolj in bolj blagejša in terdnejša lastnina. Kakor pa odgojnik porabi vse, kar vé, da bi mu k temu pravemu namenu pripomoglo, ravno tako tudi odvräca, kar mu je na poti, ali kar zaderžuje pravo pospeševanje.

Odgoja ima tedaj mnogo opraviti z nekterimi napakami, ki so otrokom posebno lastne, in se morajo, kakor ljulika, populiti iz otroškega serca, ker so krepostnemu značaju nasproti. Zeló važno je to opravilo in težavno, ker se prav težko pozná pri otroku, kdaj je napaka iz hudovoljnosti, ali iz nevednosti, ali iz otroške npravne poverhnosti in naglosti; včasi imamo tudi prvi začetek kake dobre lastnosti za napako. Otrokom težko dopovemo, da ne ravnajo prav; pa ne zavoljo tega, ker nočejo slišati, ampak zavoljo tega, ker nas ne razumejo, ali ne zapopadejo, kaj je pravo. Nektere take napake so otroku prirojene, drugih se otroci drugače navzamejo med prvo odgojo; zopet druge se prikazujejo v letih, kedar donášajo moči in mladost omamijo, da se ne zavé, kaj je prav, kaj ne; če premišljujemo, kako različne okoliščine obdajajo otroke, in kako malo vidijo dobrega, slabega pa védno več, bomo pač mladost bolj mi-

lovali, kakor pa bi njih napake pripisovali hudovoljnosti, dasiravno se tudi ta nahaja pri otrocih.

Pravi odgojnik primerja otroške napake prikazni kake bolezni, dušne ali telesne, ter mirno premišljuje, kako bi pomagal bolniku. Ako odgojnik najde take pomočke, tudi počaka, da bi ž njimi do otroškega serca segal in vse prav vrvnoval. Treba pa je pri tem pred vsem drugim poterpežljivosti. Kar se je vrastlo otroku čez dolgo, se mahoma ne odpravi; ima, bi rekel, vsak otrok drugo glavo, ki se vsaka po svojem uri in bistri, ter misli po svoje; tudi nas navadno sklepi, da je ta tak kot uni, motijo in zapeljujejo.

Pri vsem tem naj se odgojnik ne vstraši težav; temuč naj le skerbno premišljuje otroške napake, pa tudi, kaj je njih korenika ali vzrok, in kako bi se dala ta in una odpraviti.

Ena naj hujših otroških navad je laž. Pravijo sicer, da le otrok, norec in pa pijanec govoré resnico, vender to vselej ni tako; resnično pa je, da je Bog vstvaril otroka odkritoserčnega, in ga je storil pripravnega za resnico. Lažnjive pa dela otroke 1) zgled, ako otroci slišijo govoriti in pripovedovati, kar vejo, da ni res, ali se pa še le čez dolgo spominjajo, da so kaj takega slišali. 2) V nekterih hišah napeljujejo otroke k lažnjivosti kot nalašč. Tù mati ali oče ne sme vediti, kaj se je zgodilo, in otroku se grozi in naroča, da mora drugače govoriti, kakor vé, da je res. 3) Včasih se tudi hvali lažnjiva zvijača, s katero se je otrok otel kaki kazni, in je tako prevaril prednika. 4) Preojstro ravnanje z otroci zapeljuje otroke, da lažejo, ker se bojé prehude kazni; zapeljuje jih pa v laž tudi, ako otroka silimo kaj povedati, kar povedati ne sme ali pa ne more. 5) Ako se otrokom preveč verjame, in se ne briga, ali je otrok govoril resnico, ali ne, izreja se lahko lažnjivec, pa tudi, ako se mu čisto nič ne zaupa, se otrok pripravi tako daleč, da mu je vse eno, če govori resnico, ali laž. Naj več laži pa nastane iz sebičnosti; tù se dá kaj pridobiti, tam se hoče kazni ogniti, pomagati prijatelju, se prilizniti, s kom potegniti, da bi ga ne sovražil, ali da bi ga imel prijatelja. Tudi prav živa domišljija, stori včasih, da otrok več govori, kakor je res. Žali Bog, da so tudi odraščeni, ki lahkoverne ljudi prav gerdo nalažejo, in menda v tem iščejo svoje slave!

Privajena laž stori, da človek zgubi ves nramni značaj, ter ga stori potuhnjenca, hinavca in kdo vé, kaj še. Treba

je tedaj z vso silo delati, da se otroci varujejo te gerde napake, in če so se je že privadili, da se je, pred ko je mogoče, odvadijo. To se zgodi, ako z otroci ne ravnamo preojstro; ako otrokom kažemo v povestih, v govorjenji in djanji, da resnica in poštenje veljá čez vse; da se pregreški, ki jih kdo odkritoserčno spozná, ne kaznujejo ali celó nič ali saj ne tako hudo, kakor tisti, ki jih kdo z lažjo zakriva, — da se tistemu, ki je odkritoserčen, mnogo zaupa, lažnjivcu pa se ne verjame, če tudi govori resnico. Včasi je treba otroku pomagati, da pové resnico, posebno takrat, ako mu gre za kazen in se bojí povedati resnice; otroka ne lovimo in ne mučimo z zvitimi vprašanji; z otroci naj se ravná odkrito in naravno.

Naj ne misli otrok nikdar, da bo z lažjo kaj opravil. Treba je, da se dobro vé, kaj otrok hoče, in kako hoče on to doseči.

Pri preiskavah bodimo prijazni, ter milujmo otroka ne zavoljo kazni, temuč zavoljo pregreška. Kedar otrok spozná po resnici, naj se mu odpusti ali pomanjša kazen; kedar pa tají, naj bode osramoten. Ne zahtevajmo v nobeni reči preveč od otroka, da ga ne silimo, da bi se hlinil ali prilizoval; pa tudi mi se mu nikdar ne prilizujemo. Otrok naj pa tudi vidi, da je odgojnik njegov naj večji prijatelj, da mu le dobro hoče, in naj si pridobuje zaupanje in ljubezen, kakor vé in zna.

V šoli se navadno prepoveduje, da naj se domá ne pravi, kaj se je v šoli zgodilo; prav, da se ne opravljajo otroci in učitelj, — ako je pa otroka samega kaka krivica ali kazen zadela, ne more se prepovedovati, da bi ne potožil domá, ako nočemo, da bi izrejali pokritega človeka. Naj hudobniše je, če otrok toži, da bi koga pripravil v zadrego, posebno pa če skrivaj toži, kaj je ta ali uni počél, ali kaj je govoril; ko bi se hotel tudi le prikupiti s tem, ne sme se to nikdar terpeti. Šega je pri nekterih družinah, da vadijo otroke, da se lepo obnašajo; učé jih pa tudi sladkih besedí, od kterih serce nič ne vé; to je podlaga hlinstvu in lažnjivosti, posebno, ako otrok spozná, da tudi drugi ne mislijo tako, kakor govoré. Navada, da se otrok mora zahvaljevati za kazen, naj se ravno zavoljo tega opušča.

Kedar se kaznuje laž, treba je, da se dobro prevdari, kaj je otroka naklonilo, da je lagal; kajti med lažjo in lažjo je zeló velik razloček. Nekteri otroci lažejo, ker so lahkomiselni, drugi so preboječi, da bi povedali resnico; primeri se pa tudi, da otrok ne pové resnice, ker noče biti nezvest svojemu prija-

telju; le prav sprideni otroci lažejo iz hudobije. To vse kaže, da se vse laži ne morejo enako kaznovati. Lahkomiselnik naj spozná svojo laž, in naj jo popravi pri tej priči; pri boječih pomaga že resnoben poduk; zvestoba do kakega prijatelja ne opraviči laži, vendar pa naj tak otrok ne terpi enake kazni z zapeljivcem, ker zvestoba je lepa lastnost, ki se pa mora otroku razjasniti, kdaj in kako se ona odlikuje pri človeku in mu daje zasluge. Hudovoljnež naj terpi naj hujšo kazen. A kazen ne boljša hudovoljneža, ga le toliko poniža, da spregleda svojo krivico. Odgojnik naj ga potem prijazno napeljuje do spoznanja, kako gerda je laž in kako hude nasledke ima.

P. C.

Pomenki

o slovenskem pisanji.

XLIV.

U. Po brizinskih spominkih se veže stara in nova slovenščina, kaj ne?

T. „Še starejši ali saj toliko star je slovenski napis na vojvodskem stolu, ki na Gospesvetskem polji blizo poldrugo uro od Celovca na desnej strani ceste stoji. Kakor sploh zgodovinarji terdijo, je ti stol in napis iz dobe Ingua, poslednjega vojvoda Slovincov proti koncu osmega stoletja. Še dan današnji so sledeče besede brati:

VERI

MA SVETI VERI

PRAVDO BraNI VDOVE.

Da so se Gorotanski vladarji do 12. stoletja v slovenskem (windischen) jeziku vstanavljali, nam priča naj starejši Gorotanski letopisec Janez, opat v Vetrinju (Viktring) blizo Celovca, ki je okoli leta 1280 živel (cf. Janežič Pregl. sloven. slovst. 1857).

U. Kako so se vstanavljali gorotanski vojvodi, o tem je brati sim ter tje, poslednjič menda v Cvetniku I., str. 112—113. Pomenljive so bile dotične šege, in vprašanja, ki jih je kmet dajal novemu vojvodu.

T. Ob kratkem jih je dobro zaznamnjaj pesnik tako le:

Kmet:

Ali je za deželo skerben oče?
 Ali pravičen sodnik? varuje blagost
 In svobodo svojih deželanov?
 Ima »sveti veri«, ali jo brani?
 Brani pravdo vdove?

Knez:

Zarotim se Bogu vsevedočem':
 Bramba, var in oče svojem' ljudstvu
 Biti, zvest ostati sveti veri,
 Pravdo branit' vdove, zdaj objubim;
 S'rotam pomagati, če hitijo
 K men' od vseh strani; jaz knez in skala
 Biti hočem ljudstvu gorotanskem'.
 Za resnico se na to zarotim,
 Tak' mi Bog pomagaj!

Narod:

Amen, oče!

Herder je to povest z naslovom „Fürstenstein“ popeval prištevaje jo nemškimi pravljicam. Da je pa izvorno slovenska bila, in še le po oblasti nemških vojvodov in po razvadi nemška postala, očitno kaže zgodovina in slovenski napis na kamenem prestolu gosposvetskega polja (vid. Nov. 1860. l. 38).

U. Kako slavna je bila tedaj stara Karantanija!

T. Znamenito je tudi to, kar piše Enej Silvij v svoji knjigi (*Descriptio Asiae et Europae. Cap. 20*): „Fuit autem Dux Carinthiae venator imperii, ad quem lites venatorum omnium deferebantur, vocatus in iudicio coram Imperatore quaerulantibus non nisi Schlavonica (i. e. Slovenica) lingua respondere tenebatur“.

U. Pa tudi Kranjska je slovéla že nekdanj, da si majhna (Carniola, Carniola).

T. Slovéla je pa terpéla! Bilo bi za mnogo knjig tvari-ne, pravi Schoenleben (*Carniolia antiqua et nova l. 1681*), „si majores nostri calamos aequae tractassent ac ferrum“.

U. Kako so se bojevali v starih časih, o tem sva govorila, in to se popéva v nekterih narodnih pesmih in pripoveduje v domačih povéstih.

T. In nektere segajo v prav stare čase, da se reči smé, da tudi po narodni pésniji se veže nekoliko stara in nova slovensčina.

XLV.

U. V novoverskem 16. veku se je novoslovenščina prvič jela pisati (cf. Kop. Gram. 29.; Janež. Pregl. 130).

T. To pa ni res. Sej so že brizinski spominki lastina novoslovenskega jezika, ki so, ako ne iz 8., vsaj gotovo iz 10. stoletja. In sej je Miklošič ravno v ljubljanski knjižnici bil našel slovstven novoslovenski spominek iz 15. veka, ki ga je razglasil v Slav. Bibliothek (II. 1858; cf. Sl. Berilo VIII. gimn.). Na koncu te „generalis confessio“ se bere molitev :

»Czestyena body kralewa; mati te mylosti, zywota, sladkosti, yno nass trost, czestyena sy, my k tebe vpyeme, tuge sabne otroczy te Ewe, my k tebe zdechvgeme glagolicze yno placzcz te dolnye tech slss, ob to ty nasse odwetnycze ty k nam obrny ty mylostywe oczzy, ino Jessysse segnanega sadv twega telessa ty nam prykassy po tom tv ystv o czestyta o mylostywa mati Marya«. (str. 172.)

U. Iz tega se vidi pomanjkljiva pisava latinska v slovenskem jeziku. — Govorila sva o slovanskih pisavah, o glagolici in cirilici. Ali v teh novoslovenščina nima nobenih spisov, nobenih književnih spominkov?

T. „Kranjci so pisali svoj jezik glagoliški še v šestnajstem veku; cirilski nikdar“, piše Linhart (Vers. ein. Gesch. v. Krain, II. pg. 357.), in v opombi pravi, da se taki rokopisi še nahajajo.

U. To je pa silo znamenito. Jeli tudi res? Kaj praviš ti na to?

T. Kopitar mu oporéka, češ, da to ni verjetno. Jaz bi pa skorej djal, da je, in sicer iz naslednjih vzrokov:

1) L. 1560 so Jugoslovani za svoje rojake napravili na Nemškem glagoliške in l. 1561 cirilske čerke, in knjige, ki so jih tedaj slovenski pisali Truber, Juri Dalmatin, Bohorič itd. sta hrovaški in serbski prepisovala zlasti Anton Dalmatin in Stepan Konsul Istrijan. Ta je bil s Truberjevim novim zakonom, ki ga je prepisal v glagolico, že 1559 v Metliki, kjer se je posvetoval z nekterimi, ki so ga hvalili, da bode to pismo umevno in koristno Slovanom od Jadre do Carigrada, in uni je šel 1561 iz Ljubljane na Nemško (vid. Šaf. Gesch. d. südslaw. Lit. I. 1864.)

2) Perva novoslovenska slovnica, ki jo je spisal A. Bohorič (1584), ima obé pisavi: glagolico in cirilico.

Razlaga ji, in kaže se, da je dobro poznal obé. V predgovoru pripoveduje, da je imel sestaviti latinsko kranjski pravopis, da bi z latinskimi čerkami se pisalo narečje, ki se govori po vsem Kranjskem in po večem delu Štajerskega in Koroskega, ter pravi: »latino caractere — quandoquidem iam usus illius antiquae literaturae, Cyrilicae et Glagoliticae, in Carniola nostra fere interdidisset«. —

3) Obeh pisav spominjajo naslednji slovníčarji novoslovenski pa tudi nekateri drugi pisatelji, in P. Marko ima v svoji slovnici l. 1768 glagolico s cirilico vred v posebni prikladi.

4) Linhart pravi, razun tega, da so Kranjci glagoliški pisali še v 16. veku, in da se glagoliški rokopisi še nahajajo, da je v sredi tistega stoletja Truber namesti glagoliških nesrečno jel rabiti čerke latinske, in da je takrat Ljubljana prišla ob glagoliško tiskarno, kar dokazem v nadaljevanji te zgodovine. Tega sicer ni dokazal, ker ga je smert prehitela.

5) Kumerdej pripoveduje (krog. l. 1780), da nedavno so bile pri podružnici v Lancovem na Gorenskem glagoliški pisane mašne bukve.

6) Kriška duhovnika pri Teržiču je, kakor se bere v starih listinah, tožila nekoga „Presbyter Glagolita“, kateri je ondi iz glagoliških bukev bral sv. mašo, in na to mu je l. 1617 ljubljanski vladika Tomia slav (Tomaž Hren) to reč ustavil (cf. Kop. Gramm. 30.).

U. Toda Kopitar misli, Linhartu nasprot, da Kranjci prej niso pisali svojega jezika, ter pravi, da so vsi tisti glagoliški rokopisi le dva od starih knjig odlepljena, z glagolskimi čerkami popisana lista na belani, ki sta zdaj v Zoisovi bukvarnici. Sta le kosca kacih mašnih ali molitvenih bukev (missale ali breviarium). Jezik v njih ni kranjski, ampak tako imenovani književni slovanski, ki je po vseh družih slovanskih misalih. Linhart je menil, da je glagoliška azbuka kacih 500 let stareja, kot utegne res biti; od tod njegova narodna pomota.

T. Zoper to se da omeniti: a) da je sedaj gotovo, da se je slovenski jezik (morebiti celó kranjsko narečje, cf. gener. conf. XV.) pisal že pred 16. stoletjem; b) da v imenovanih spominkih, če tudi ni jezik kranjski, pa je slovenski; c) da imamo glagoliški pisanih listov že več, — nista le dva — ki so se dobili na Slovenskem, in celo na gorenjem Kranjskem;

d) da je Žiga Zois nabral precej spisov in knjig glagolskih in cirilskih, ki so sedaj v ljubljanski knjižnici; e) da je glagoliška azbuka res stareja, kakor je Kopitar sam kesneje spoznal. Prav je morebiti mislil o tem ravno Linhart, in národno se je motil Kopitar. Sicer pa pravi Linhart naravnost, da takih glagolskih rokopisov ne smemo iskati v očitnih pisanjih ali listih, ki izhajajo od nemških gospodov. Česar niso poznali, tudi niso čislali. In opombe zastran ljubljanske glagoliške tiskarne menda tudi ni kar na cesti pobral. Svoji po nesreči nedoveršeni zgodovini je pridjal slovansko azbuko, kjer jo z gerško primerja ter kaže, kako je glagolica pa cirilica nastala in se olikala.

U. Ravno tako nam še ni dokaz to, kar pripoveduje Kumerdej, in isti „Presbyter Glagolita“ je bil pred ko ne iz Istre ali Hrovaškega pregnan pop, ki je tu, kakor pravijo, na mašah živel. Kaj more pač skazati en glagoliški misal ali en glagoliški pop v deželi, méni Kopitar!

T. Sedaj bi Kopitar govoril drugač. Dobilo se je po Slovenskem že več tacih spominkov.

Tako so n. pr. :

7) V Dolini pri Terstu v župnijski knjižnici glagoliški zapisniki (kvadirne ali legištri) od l. 1605 do 1610. Ti zapisniki so nam v dokaz, kako so tačas čislali in nje govali naši praočetje svoj jezik, in kako marljivo ga rabili duhovni v cerkvenih opravilih in uni morebiti celo tudi v djanskem življenji (vid. Zg. Danica 1867 l. 23).

8) Tako ima Černiška cerkev poleg Gorice v starem misalu glagoliški napis, ki spričuje, da se je v Kamenah (Kamnji) pri Černičah še l. 1580 „etsi exceptionaliter“ slovenska maša pela in to vpričo videmskega škofa in vseh tistih, ki so bili ž njim (vid. Slov. Prijatelj l. 1863, Novice l. 1864). In tako je upati, da se jih dobi v prihodnje še več takih dokazov, in se naposled spozná pravi stan slovenske glagolice.

U. Zeleti bi bilo temveč, ker že bližnji sosedje naši istranski rabijo glagolico pri službi božji. Vzajemnost narodovska je zdaj vsa druga mémo nekdej. Slovenski mladenči zahajajo tje radi službe bolj pogostoma, in koliko bi jim koristilo, ko bi vsaj nekoliko poznali glagolico!

T. Janežič jo imá v svojem staroslovenskem Berilu, in prav žal mi je, da Miklosič še azbuke ni dal natisniti v VIII. gimnaz. Berilu. — Kar jezik zadene, v katerem so župnijske knjige

v Dolini pisane, je slovenski, ki vleče precej na hervaško narrečje; poznati je pa treba dobo, v kateri se je v te zapisnike vpisovalo in prevdariti, da istrijski Slovenci se bližajo Hervatom v naglasu in nekaj tudi v posamnih izrekih, kar je pri mejakih naravno . . . Nastopil je potem jezik italijanski, kateri se pa ne more meriti z glagolico ne v lepopisji ne v pravopisji. Tako piše domoljub, ki je naznanil omenjene zapisnike v Danici.

U. Tedaj se je godilo slovenščini na zahodu, kakor staroslovenščini med Hrovati, Serbi, Bulgari, Rusi in tudi med Čehi.

T. Prav res. Povsod so stari jezik spreminjali po svojem živem narečji, zlasti pa na zahodu. Slovenci so skorej popolnoma pozabili, da so Slovani; celo med seboj so se jeli ločiti v Kranjce, Korošce, Štajarce itd. Namesti nekdanje slovenščine je prevladala latinščina v cerkvi in šoli, in še ta se je umikati in umakniti mogla tu nemščini, tam talijanščini, spet tam hrovaško-serbskemu jeziku. Kdor ve, kako osodo so imeli Slovenci in kolike spremembe so se godile po njih deželah, vé tudi, koliko se je moral spremeniti njihov jezik, in ne čudi se temu, da jim je glagolica celo tuja. Sej je pešala glagolica celo po deželah, kjer so jo obdržali v liturgiji; sedanji čas jo spet dvigajo, se je učijo in poprijemajo, in upati je, da dobi spet svoje pravice ter se pojasni njen stan zlasti po spominkih, ki se dobivajo vseskozi po starih knjižnicah duhovnijskih in sodnijskih. Pisala se je cirilica na vzhodu, glagolica na zahodu, in nahajajo se v obeh pisavah spominki skor iz vseh stoletij. Tako se najdejo sčasoma morebiti še kateri spisi, ki nam skazujejo, kdaj in kako se je jela pisati novoslovenščina, kako je napredovala in se likala ter se obrazuje še sedaj.

Dopisi in novice.

Iz Dunaja. Odbor iz splošnega učiteljskega zbora 5., 6. in 7. sept. t. l. je iz tega zborovanja posnel te le sklepe, in jih je tudi naznanil slavnemu ministerstvu: 1) Ljudska šola ne more shajati taka, kakor je sedaj. 2) Ljudska šola naj bi bila popolnoma samostojna. 3) Treba je šolske postave, ki bi šoli zagotovljala prostost. 4) Namesto šolskega denarja naj se vstanovi šolski davek. 5) Šolski ogledniki naj bodo izverstni šolski možje. 6) Učitelj naj bi bil postavno zavarovan (pri nastopu v službo in iz službe, pri dohodkih in pokojnini). 7) Učitelj naj ima volilno in izvolilno pravico. 8) Učiteljski stan naj se pri postavodaji o šolskih rečeh pri službinih zborih vdele-

žuje. 9) Naj bi se postavno določilo, kaj in koliko mora znati učenec, ki stopi iz ljudske šole v vsakdanje življenje. 10) Učitelju naj se pusti, da podučuje po metodi, ki se mu naj bolj zdi in pa, da si izbira sam učilne pripomočke. 11) Otroci naj hodijo v šolo od 6. do 14. leta, in naj se po tem času tudi vredé šolski oddelki. 12) Noben šolar ne sme biti rokodelski učenec, dokler nima dostojnega spričala iz ljudske šole. 13) Telovadbe naj bodo v šoli zapovedane. 14) Pripravniske šole za učitelje naj se primerno prestrojijo. 15) Za učitelje v službah naj se napravijo napredovanjska učilišča, in naj se vstanové za to potrebne štipendije. 15) Vstanovljajo naj se odgojilna in učilna društva. 17) Vsako leto naj bo splošni zbor avstr. učiteljev. 18) Odbor iz društva „ljudska šola“ na Dunaji („Volksschule“) se pooblašča, da vreduje učiteljski zbor in da izvršuje vse njegove še nedoločene sklepe.

Iz teržaške okolice. Tukajšnje mestno svetovavstvo je v seji 2. jun. t. l. učiteljem v mestnih ljudskih šolah tako le zvikšalo plačo, ktera se jim že od 1. okt. t. l. izplačuje:

1. V glavni šoli v Citanuovi: 2 učiteljema po 700 gold., 3 učiteljem po 550 gold., 3 učiteljicam po 550 gold. 2 po 450 gold.

2. V ljudski šoli v Citavechiji: 2 učiteljema po 700 gold., enemu zraven še 105 gold. za stanovanje, 2 pomočnikoma po 550 gold., 2 pa po 400 gold., 2 učiteljicama po 550 gold., eni iz med teh pa še 105 gold. za stanovanje, 2 po 450 gold., 2 pa po 350 gold.

3. V ljudski šoli v Akvedoti: 2 učiteljema po 700 gold., 2 po 550 gold., 2 po 400 gold., 2 učiteljicama po 550 gold., 2 po 450 gold., 2 pa po 350 gold.

4. V ljudski šoli v Barrieravechiji: 2 učiteljema po 700 gold., 2 po 550 gold., 2 po 400 gold., 2 učiteljicama po 550 gold., 2 po 450 gold. in 2 po 350 gold.

5. V ljudski šoli v Rena nuovi: 2 učiteljema po 700 gold., 2 po 550 gold., 2 pa po 400 gold., 2 učiteljicama po 550 gold., 2 po 450 gold., in 2 po 350 gold.

6. V ljudski šoli v Scorcoli: 1 učitelju 700 gold., 2 po 550 gold., 1 učiteljici 550 gold. 2 po 450 gold.

7. V šoli za ubožne otroke: 2 učiteljema po 550 gold., 1 pomočniku pa 450 gold.

Teržaško mesto izdaja tedaj za učiteljske plače na leto 34400 gold. — Da bi ta lepi zgled kmali tudi posnemala druga mesta in vasi po Slovenskem! Stara resnica je: „Dobra plača, dober delavec“. — slaba plača, slab delavec“. Vse vpije sedaj: „Šole naj bodo boljše!“ Kako pa se šole na prvo stopnjo zboljšajo, vè la ta in tista vradnja ali srenja, ki učiteljem plačo zboljšša.

— Ministerstvo za bogočastja in nauk je v c. k. normalki v Terstu učiteljske službe tako le podelilo: za vodja je postavljen dosedanji normalkini vodja, g. Jan. Revelante s 1100 gold., za kateheta g. Mat. Ujčić z 800 gold. plače in s 150 gold. za stanovanje. Pervi učitelj je imenovan g. Rud. Pibernik s 700 gold. plače in s 150 gol. za stanovanje; drugi učitelj je z enako plačo g. Karl Brosenbach; tretji učitelj je g. Edvard Weiss s 600 gold. plače

in s 150 gold. za stanovanje; prvi podučitelj je g. Seb. Reys s 400 gold. plače in 100 gold. za stanovanje; drugi je g. Jan. Dolinar s 350 gold. in s 100 gold. za stanovanje.

V Gorici so učitelji pri c. k. normalki tako le ustanovljeni: vodja je g. Pet. Rajakovič s 1000 gold. plače, katehet je g. Jož. Marušič s 700 gold. plače, pomočni katehet pa g. Jan. Šober s 300 gold. plače; prvo in drugo službo s 700 gold. plače sta dobila g. Jan. Trojanšek in g. Fr. Zakrajšek; prvo in drugo službo s 600 gold. plače sta dobila g. Herm. Niederkorn in g. Ant. Hribar, za učitelja s 500 gold. plače je postavljen g. Ant. Goljevšček, za podučitelja s 350 gold. plače pa g. Val. Kumar. Dve učiteljski službi po 600 gold. in ena s 500 gold. plače še niste postavljene.

Iz Ljubljane. Kakor v „Vaterlandu“ beremo, so se bavarski škofje v šolskih zadevah s pismom na ravnost do kralja obernili, kajti ministerstvo za cerkev in šolo izdeluje šolsko postavo, ktera pride potem v zbornicah v posvetovanje. Škofje pravijo v tem pismu, da je ministerstvo v posvet sklicovalo zvedence iz vse dežele, samo škofje niso kar nič za njih misli v tej reči prašali, dasiravno oni po svoji službi oskerbujejo in ogledujejo ljudsko šolo. — Kar se je pa vendar od te postave slišalo, je zadosti, in resno opominja škofje njih dolžnosti, tedaj se upirajo takšni postavi, in kralja spoštljivo prosijo, naj nikar ne dovoli, da bi prišla ta postava v zbornico v posvet. Pervo načelo te postave je, da bi se šola popolnoma ločila od cerkve; to pa opovira versko izrejo, ktera je podlaga in slednji namen šolske izreje; duhovščina nima več vpliva do ljudske šole, dasiravno ji cerkev dolžnost nalaga, da se mladina vsestransko po keršanski izreja.

Kar so si leta in leta kerščanstvu sovražni ljudje prizadevali doseči, vse to bi ta postava poterdila; tedaj se bodo škofje upirali zoper takošno postavo deržé se božjih in človeških pravic, dokler jim ne bodo prepovedali, da bi govorili za resnico kerščanstva in za svoje božje poslanstvo, kakor nekdanj apostoli. Večletne obravnave škofov z deželnimi uredi o šolskih rečeh zadosti pričajo, da škofje svojih dolžnosti v tej reči niso nikdar zanemarjali. L. 1850. so škofje zbrani v Brižingah spoznali za njih dolžnost, da branijo v pismu do kralja Maksa II. cerkveno pravico do šole in razlagajo njih dolžnosti. Rekli so tačas, da od očitnih šol in izrejališč izhaja tudi prihodnje blagostanje narodovo, in da dobro vejo, kako težko butaro nosijo oni, kakor tudi vsi tisti, ki verdevajo to silno imenitno stvar. Že tačas so kazali na silno žalostno znamenje našega časa, kako si prizadevajo nekteri modrijani spodriniti kerščanstvo iz očitnih naprav, in ga zmirom ožeje omejiti. Že tačas so škofje omenili, da je tako prizadevanje dan danes prav premišljeno in celotno, in da nikjer toliko zlega ne vzrokuje, kakor posebno pri izreji in podučevanju.

Bolje pri sercu, kakor učene šole, so škofom ljudske šole; glasno kliče šola po mestih in vaseh na škofova ušesa, da naj z vso močjo in veljavo svoje pastirske službe za njo skerbé, kajti tukaj se izrejajo sinovi in hčere iz ljudstva v kerščansko pobožnost in pravo; to pa je pglavitna reč; v primeri s to naj prvo in naj imenitnejšo

nalogo je drugo vse le postranska reč, in tedaj ni misliti, da bi takošno mišljenje in prizadevanje izhajalo od drugej, kakor iz glave, ki premišljeno ravná, da vzame ljudstvu vero. Ko bi se kje tako godilo, mora cerkev osnovati svojo šolo, in pri svoji vesti bi bil vsak dolžan, pošiljati otroke v to šolo.

Kakor so leta 1848. škofje rekli, tako rekó še tudi dan danes: „Med cerkvenimi pravicami je prva nauk in odgoja. To se ne dá nikakor ločiti od povelja zveličarjevega: „Pojdite, in učite vse narode, in učite jih spolnovati vse, kar sem vam rekel“. Cerkev mora terditi, da ji gre v tej reči svoboda, ko spolnuje svojo dolžnost. Vsako stoletje, vsaki del sveta ji spričuje, da cerkev spolnovaje te svoje dolžnosti se ni bala ne terpljenja, ne smerti. Naj se cerkvi jemlje premoženje, čast in veljava in vse drugo časno, tega, kar ji je Bog izročil, ji pa nihče ne more vzeti, da bi namreč ljudstva ne učila in ne odgojevala. To ponavljajo škofje tudi v tem osodapolnem času, ter so v svesti, da so ena leta sem vse storili, kar je bilo v njih moči, da bi ohranili cerkvi to sveto pravico in od domovine pa odvernili naj večji zleg, ki se kar ne more izšteviliti. Sicer časnik „lithographirte Correspondenz“ pravi, da se ni treba bati, da bi se po ti novi postavi šola popolnoma ločila od cerkve in postala brezverna.

Bog zna! škofje pa spolnujejo le svojo dolžnost, če se oglasé o pravem času. Verni, ki poslušajo glas svojih pastirjev, vedó potem, koliko je ura odbila.

— Tú in tam nekaj. „Varuj me, o Bog! mojih prijatlov; sovražnikom se bom že sam branil“, to je napisal jetnik v strašnih zaporih nekdanje benečanske ljudovlade. — Tako si mislimo tudi ljudski učitelji dan danes, ko se nam ponujajo rešitelji, ki nas hočejo oprostiti cerkvene sužnosti (?) obetaje napredovanje učenosti in omike do stopnje, ktere še dosihmal svet dosegel ni. Ali je pa tudi resnično, da cerkev zaderžuje učenost in omiko? kako se bode potem vse doseglo, kar se obeta, tega nam mesijazi sladkih besedi ne povedo. — Dokler nam pa ne dokažejo, da je res duhoven v šoli zaderževal in nazaj deval učenika, da ni mogel otrok učiti koristnih reči, kakor n. pr. branja, pisanja, sadjereje, slovenščine i. t. d., mu ne bomo verjeli, če bomo ravno vsaki dan černo na belo brali, da cerkev zavira šolsko napredovanje, in dokler nam ne povedó, da bomo, osvobodeni cerkvenega jarma, sami svoji gospodje (!) in bogato plačani (?), dotlej bomo raji deržali se cerkve v zavesti, da je ložeje služiti enemu učenemu in omikanemu gospodu, kakor dvema ali trem nevščnim in dostikrat nevednim. — Ko bi se ti ljudje saj ne lagali in ne hlinili, in bi resnico govorili! — pa kaj rečem, potem bi pa tički na limance ne sedali. — Ljudje te in enake baže se tačas spominjajo ljudstva in njegovega učitelja, kedar ju potrebujejo v dosego svojih namenov, in če sedaj omilujejo kakošnega mučenca (?) cerkvenega trinoštra, bi pa njih miločutno serce okamenelo, ko bi sami šolo imeli v oblasti. — Iz velikega mesta Pariza pride vsako leto nova postava, in po vsem omikanem svetu imajo klobuki večje ali manjše štule, širje ali ožje kraje, suknje pa krajše ali daljše škrice; za naše cesarstvo pa hočejo časnikarski krajači iz Dunaja za

vsaki dan našo glavo prističi; tako se piše zgodovina, tako se dela občno mnenje, in v zavesti svoje oblasti in veljave se imenujejo ti velemožje: „Die sechste Grossmacht“. Ta šesta velemogočna vlada pa piše tako, kakor ljudje radi slišijo; boža in hvali ljudstvo in njegove strasti; za njo se pa skrivajo zvite buče, na Dunaji naj več judje — ljudje brez vere in avstrijskega domoljubja in vodo napeljujejo na svoj mlin, to je: ali bogaté s časnikarstvom, kakor n. pr. kramar s svojo kramo, ali trosijo nejevero in vstajo med ljudstvo, naj več pa združujejo obojni namen, in ko enkrat zbegano ljudstvo trobi v njih rog, pa kličejo: „Volkes Stimme, Gottes Stimme“; l. 1848. je nekdo imenoval to druhal: „Schafherden, die von ausländischen Hunden getetzt werden“.

Iz tega pride tedaj krik zoper konkordat, ki obsega tudi postavo za ljudsko šolo. — Opustivši to, da smo katoličani, in da smo dolžni poslušati glas svojih škofov, ki so v teh žalostnih časih očitno in dočno svoj glas povzdignili, nam Slovanom že iz političnega stajališča ne gre, za nemško liberalno stranko hoditi in ž njo v en rog trobiti. „Timeo Danaos et dona ferentes“, si moramo tukaj misliti, ko nam ponujajo svobodno šolsko postavo; kaj ne, našo národno, domoljubno duhovščino bi radi iz šole spravili, in šola bi bila potem popolnoma v rokah take stranke, ki bi se je poslužila, ako bi hotla kaj v dosego svojih političnih namenov.

„Po sadu se drevo spozná“, in „malopridno drevo ne more do brega sadú obroditi“. — Kakošen malopriden in kužljiv sad pa sedaj rodi nemškutarsko drevo, — mi ne mislimo poštenih Nemcev — to se dan danes vidi černo na belo po vseh tistih listih, ki se „per katexohen“ ponašajo s svojim nemškim duhom od naše „Lajbaharice“ notri do dunajskih Preš. Sedaj se spominja tudi nemški „Volksfreund“ Slovanov v Avstriji, rekoč, da razun Nemcev, ki nočejo nič vediti od „Kikerikija“ in „Preš“, živé tudi Slovani, ki ne napadajo konkordata. Kjer pa gospodari nemškutarska - liberalna stranka, tam pa kaže svojo omiko: „Ein Philosoph macht noch zeh'n andere“? *)

Močnik.

— (Ne zábimo ubozih!) Čitalnica je v poslednji seji na predlog gosp. dr. Orla sklenila, da po lepi dveletni navadi tudi letos naprosi milosrčne góspé in gospodičine, da združene v čitalnici šivajo ubogim šolarčkom in šolarcam zimsko obleko, ki se jim daruje o božičnih praznikih. V ta namen pa je treba blagá, iz ktere se more razna obleka napraviti. Da se pa blago kupi, treba je — denarne pomoči. Sklenil je tedaj čitalničin odbor v ta namen dvoje: Prvo je to, da „Novice“ razglasijo prošnjo: naj dobrotniki in dobrotnice v Ljubljani in zunaj Ljubljane blagovolijo z denarjem ali blagom pripomoči k tej milošnji in to, kar jih je volja darovati v ta namen, pošljejo gosp. dr. Orlu, držeč se vodila, da „dvakrat dá, kdor hitro dá“. Drugo pa je to, da čitalnica združena z dramatičnim društvom 24. dne novembra zvečer napravi pevsko-dramatično veselico, ki se

*) Ta spis je bil že v natisu, ko dobimo liste 26. preteč. m., v katerih so obravnave šolske postave v državnem zboru; tedaj prihodnjíc več o tem.

končá s plesom, in za katero se, kakor lani, vhodnina plača, pa tudi vsak ud sme svojih prijatelov pripeljati k veselici. Nadjati se je veselega večera, pa tudi — obile podpore ubogim; saj je Gospod Bog sam rekel, da Njemu damo, kar siromakom damo. Ne zábimo tedaj ubozih, zlasti, ko se huda zima bliža! („Novice“.)

Premembe v učiteljskem stanu.

V **Iavantinski škofiji**. Prestavljeni in postavljeni so g. g.: Martin Lukman, podučitelj v Marenbergu, k sv. Marku pod Ptuj, — Martin Pesdevšek, zač. učitelj pri sv. Vidu, v Sromlje, — Jože Delakorde, zač. učitelj v Zagorji, k sv. Vidu, — Gregor Fukshofer, zač. učitelj pri Vuherji, v Zagorje, — Ignaci Lopič, podučitelj pri sv. Martinu v Svičino, — Franc Sijanec, podučitelj, od sv. Barbare pri Vurbergu k sv. Martinu pri Vurbergu, — Mihel Nerat, podučitelj, od Kapele za zač. učitelja na Vransko, — Jožef Molj, podučitelj, od nove cerkve za zač. učitelja k sv. Antonu, — Jožef Poljanec, podučitelj v Svičini, v Kapele, — Peter Kovačec, podučitelj, od sv. Marjete za zač. učitelja v Vuherje, — Martin Matekovič, podučitelj, od sv. Jurja na Goričkem v Leskovce, — Franc Čeh, podučitelj, od sv. Benedikta k sv. Jakobu, — Juri Volmut, podučitelj, od sv. Janža na Dravskem polju, k sv. Benediktu, — Franjo Fridl, poduč., iz Maribora, k sv. Petru pri Mariboru, — Andrej Močnik, podučitelj, iz Leskovce, k sv. Barbari pri Vurbergu, — Franc Böhheim, podučitelj, pri sv. Marku, k sv. Jurji na Goričkem, — Anton Hrèn, podučitelj, od sv. Trojice na Goričkem, v Marenberg, — Mihael Moge, podučitelj, od Kance v slov. Bistrici, v I. razred, — Mihael Pojè, podučitelj, od sv. Jakoba v Kanco, — Janez Kocmut, potrj. pripravnik, za poduč. k sv. Trojici na Goričkem, — Jože Domajnko, učitelj pri sv. Lenartu pri veliki nedelji, za zač. učitelja v Soboto, — Matija Terstenjak, zač. učitelj v Soboti, za zač. učitelja v Cezanjevce, — Lorenc Šijanec, učitelj v Cezanjevcu, za učitelja k sv. Lenartu pri Veliki Nedelji, — Andrej Rotner, zač. učitelj v IV. razredu v Mariboru, za zač. pomočnika v nižjo realko v Celje, — Janez Muršec, zač. učitelj v slov. Bistrici, za čas. učitelja v IV. paralelni razred v glavno šolo v Maribor, — Simon Škrabl, podučitelj na Vranskem, za zač. učitelja v Studenice, — Franc Vindiš, učitelj v Vitanji, za učitelja IV. razreda v slovensko Bistrico, — Martin Regoršek, podučitelj v slov. Bistrici, za zač. učitelja v Vitanje, — Franc Kupnik, zač. učitelj v Kostivnici, je poterjen.

G. Ant. Pirš, učitelj na Vranskem, je šel v pokoj, — g. Jože Kač, učitelj v Studenicah, je umrl. (R. I. P.)

V **Ijubljanski škofiji**. Prestavljeni so ti le g. g. učitelji: Franc Kolar iz Semiča v Planino (Stockendorf), — Franc Klinar iz Planine v Podbrezje na Gorenško, — Franc Praprotnik iz Podbrezja v Lesce pri Radolici, — Janez Pezdíč gre v Velesovo (ne pa v Horjul, kakor je bilo v zadnjem listu „Uč. Tov.“ naznanjeno). — G. Valentin Kumar, poterj. pripravnik, gre za namestnega učitelja v glavno šolo v Idrijo. — G. Jožef Šerek, učitelj v idrijski glavni šoli, je umrl. (R. I. P.) Njegova služba, ktera ima 315 gold. plače, 21 gold. za stanovanje in 18 gold. 90 kr. za derva, je tedaj razpisana. Prosvitci, ki so zraven drugih postavnih reči izurjeni tudi v godbi, v petji, ali v telovadbi, so prvi. Prošnje naj se oddajajo pri ondašnjem c. k. rudarskem uradu (k. k. Bergamt Idria) do 12. t. m.

Popravek. V premembah zadnjega „Uč. Tov.“ naj se bere namesto Krek „V ovk“.

 Pridjan je Kazavec št. 8., 4 strani.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Tiskar in založnik:
Jož. Rudolf Millo.